

Sygn. akt I CSK 155/08

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 października 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa E.(...) Spółki z o.o. w T.

przeciwko Państwowemu Funduszowi Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 3 października 2008 r., skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 24 października 2007 r., sygn. akt VI ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 15 grudnia 2006 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił powództwo o zasądzenie 1 698 331,50 zł z tytułu nienależnego świadczenia i orzekł o kosztach procesu.

Sąd ustalił, że powódka na podstawie decyzji z dnia 30 kwietnia 1999 r. uzyskała status zakładu pracy chronionej i z tego tytułu była zwolniona z wpłat do urzędu

skarbowego należności z tytułu podatku od towarów i usług, stanowiących różnicę pomiędzy podatkiem należnym a naliczonym.

Zgodnie z art. 14a ust. 3 ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowym (Dz. U. Nr 11, poz. 50 ze zm.; dalej – ustawa o podatku od towarów i usług), jeżeli kwota zwolnienia była wyższa od kwoty stanowiącej iloczyn osób niepełnosprawnych zatrudnionych w zakładzie pracy chronionej w przeliczeniu na pełny wymiar czasu oraz trzykrotności najniższego wynagrodzenia, różnica podlegała przekazaniu na Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w terminach przewidzianych dla rozliczenia z tytułu podatku od towarów i usług. Tytułem tej różnicy powódka przekazała pozwanemu od lutego do grudnia 1999 r. łącznie 1 698 331,50 zł.

Na podstawie decyzji Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych z dnia 21 grudnia 1999 r., nr U/(...), powódka utraciła status zakładu pracy chronionej z dniem 1 lutego 1999 r. Tę decyzję Minister Pracy i Polityki Socjalnej – na skutek wniosku powódki o ponowne rozpatrzenie sprawy – utrzymał w mocy decyzją z dnia 14 lutego 2000 r.

Dnia 31 maja 2000 r. Dyrektor Urzędu Kontroli Skarbowej w B. wydał decyzję określającą wysokość zaległości podatkowej z tytułu podatku od towarów i usług oraz odsetek. W trakcie postępowania odwoławczego od tej decyzji Minister Pracy i Polityki Socjalnej wydał decyzje:

- z dnia 27 czerwca 2000 r., uchylającą w całości decyzję z dnia 14 lutego 2000 r. i utrzymującą w mocy decyzję Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych z dnia 21 grudnia 1999 r.;

- z dnia 17 sierpnia 2000 r., wydaną po rozpatrzeniu wniosku o ponowne rozpoznanie sprawy zakończonej decyzją z dnia 27 czerwca 2000 r., utrzymał w mocy zaskarżoną decyzję w części dotyczącej uchylecia decyzji Ministra Pracy i Spraw Socjalnych z dnia 14 lutego 2000 r., uchylił zaskarżoną decyzję w części dotyczącej uchylecia decyzji Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych z dnia 21 grudnia 1999 r., uchylił decyzję z dnia 21 grudnia 1999 r. w części dotyczącej utraty statusu zakładu pracy chronionej i orzekł jego utratę z dniem 18 listopada 1999 r.

Decyzją z dnia 15 września 2000 r. Izba Skarbowa w B. uchyliła decyzję Dyrektora Urzędu Kontroli Skarbowej w B. z dnia 31 maja 2000 r. określającą wysokość zaległości powódki z tytułu podatku od towarów i usług oraz odsetek od zaległości i sprawę przekazała do ponownego rozpoznania.

Dnia 21 września 2000 r. powódka wniosła do Naczelnego Sądu Administracyjnego skargę na decyzję Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 sierpnia 2000 r. z wnioskiem o jej zmianę i orzeczenie utraty statusu zakładu pracy chronionej z dniem 21 grudnia 1999 r. Ponadto powódka wniosła skargę do Naczelnego Sądu Administracyjnego na decyzję Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 lutego 2000 r. Naczelny Sąd Administracyjny – mimo cofnięcia przez powódkę obu skarg – rozpoznał sprawę i wyrokiem z dnia 30 stycznia 2003 r. stwierdził nieważność decyzji z dnia 17 sierpnia 2000 r. i poprzedzającej ją decyzji z dnia 27 czerwca 2000 r. oraz umorzył postępowanie w sprawie skargi na decyzję z dnia 14 lutego 2000 r. W konsekwencji orzeczenia Naczelnego Sądu Administracyjnego obowiązywała decyzja Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 14 lutego 2000 r. utrzymująca w mocy decyzję Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych orzekającą utratę przez powódkę statusu zakładu pracy chronionej z dniem 1 lutego 1999 r.

W dniu 30 maja 2003 r. powódka ponownie wniosła o zmianę decyzji z dnia 14 maja 2000 r. przez orzeczenie utraty statusu zakładu pracy chronionej z dniem 18 listopada 1999 r. Minister Gospodarki, Pracy i Polityki Socjalnej decyzją z dnia 18 lipca 2003 r. odmówił zmiany decyzji, a następnie tę decyzję utrzymał w mocy decyzją z dnia 29 sierpnia 2003 r.

Dnia 24 listopada 2003 r. Dyrektor Urzędu Kontroli Skarbowej w B. wydał decyzję, w której określił zobowiązanie z tytułu podatku od towarów i usług za okres od lutego do grudnia 1999 r. w wysokości 5 862 765 zł, utrzymaną w mocy przez Dyrektora Izby Skarbowej w B. decyzją z dnia 11 lutego 2004 r.

Dokonywane przez powódkę wpłaty na rzecz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych były sukcesywnie wykorzystywane w roku ich otrzymania na zadania Funduszu przewidziane w planie finansowym. Wpłaty za listopad i grudzień 1999 r. pozwany otrzymał w dniu 20 grudnia 2000 r. i wykorzystał w tym samym miesiącu.

Sąd Okręgowy uznał, że spełnione przez powódkę świadczenie na rzecz pozwanego stało się – na skutek odpadnięcia podstawy prawnej z powodu utraty przez powódkę statusu zakładu pracy chronionej – świadczeniem nienależnym (art. 410 § 2 k.c.) i podlega zwrotowi na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Jednakże obowiązek zwrotu nienależnego świadczenia wygasł na podstawie art. 409 k.c. Pozwany nie mógł bowiem liczyć się z obowiązkiem zwrotu wpłat, ponieważ o

decyzji orzekającej utratę przez powódkę statusu zakładu pracy chronionej dowiedział się dnia 25 stycznia 2000 r., a więc po wykorzystaniu przekazanych mu wpłat.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację powódki. Z uzasadnienia wyroku wynika, że Sąd odwoławczy podzielił ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji. Uznał jednak, że powództwo podlega oddaleniu – jego zdaniem – z powodu trafnie podniesionego przez pozwanego w odpowiedzi na apelację zarzutu przedawnienia roszczenia na podstawie art. 118 *in fine* k.c. Roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia z tytułu przekazanych przez powódkę wpłat na rzecz pozwanego jest roszczeniem związanym w prowadzeniu działalności gospodarczej. Powódka dokonywała tych wpłat jako zakład pracy chronionej i przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą. Opierając się na dokonanych ustaleniach faktycznych, Sąd uznał, że powódka mogła wezwać pozwanego do zwrotu nienależnego świadczenia bezpośrednio po dokonaniu ostatniej wpłaty, tj. dnia 24 stycznia 2000 r., a przynajmniej bezpośrednio po wydaniu decyzji z dnia 14 lutego 2004 r. (utrzymującej w mocy decyzję z dnia 21 grudnia 1999 r. o utracie statusu zakładu pracy chronionej). Tymczasem pozew został wniesiony dnia 2 września 2004 r., a więc po upływie trzyletniego terminu przedawnienia.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach, pełnomocnik powódki zarzucił naruszenie przez błędną wykładnię art. 84 Konstytucji w związku z art. 14a ust. 3 ustawy o podatku od towarów i usług, art. 41 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1999 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w brzmieniu obowiązującym do 31 grudnia 1999 r., art. 5 ust. 1 pkt 2, art. 3 ust. 1 pkt 2 i art. 3 ust. 2 pkt.1 ustawy z 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych, art. 118 k.c. w związku z art. 14 ust. 3 ustawy o podatku od towarów i usług i art. 69 Konstytucji, art. 120 § 1 k.c. w związku z art. 455, art. 405 i art. 410 k.c., art. 405 w związku z art. 410, art. 120 k.c. i art. 14a ust. 3 ustawy o podatku od towarów i usług, art. 123 § 1 pkt 2 w związku z art. 124 § 1 i 2 k.c., naruszenie przez niewłaściwe zastosowanie art. 117 § 2 w związku z art. 118 k.c. oraz obrazę art. 382 i art. 328 § 2 k.p.c. Powołując się na te podstawy, wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z szeregu zarzutów podniesionych w skardze kasacyjnej zasadnicze znaczenie dla oceny zasadności skargi ma zarzut naruszenia art. 118 *in fine* k.c. polegający – zdaniem skarżącej – na błędnym uznaniu, że dochodzone roszczenie o zwrot

nienależnego świadczenia z tytułu wpłat dokonanych na podstawie art. 14a ust. 3 ustawy o podatku od towarów i usług jest w rozumieniu przytoczonego przepisu roszczeniem związanym z prowadzeniem działalności gospodarczej i podlega trzyletniemu terminowi przedawnienia.

Kwestia rozumienia zawartego w art. 118 k.c. określenia „związane z prowadzeniem działalności gospodarczej” była przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego. W uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 14 maja 1998 r., III CZP 12/98 (OSNC 1998, nr 10, poz. 151) Sąd Najwyższy, podkreślając, że sam przymiot działania w charakterze przedsiębiorcy nie przesądza o tym, iż każde roszczenie tego podmiotu można uznać za związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, przyjął rozróżnienie na roszczenie związane z działalnością gospodarczą i związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa. To drugie pojęcie jest szersze i obejmuje także czynności związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym.

W przywołanej uchwale Sąd Najwyższy wyjaśnił, a wywód ten – ze względu na kluczowe znaczenie zarzutu naruszenia art. 118 k.c. i różnicę zdań stron co do wykładni powołanego przepisu – wymaga szerszego przytoczenia, że określenie „związane z prowadzeniem działalności gospodarczej” jest określeniem bardzo szerokim. Użycie przez ustawodawcę takiego określenia zdaje się sugerować, że chodzi o jakikolwiek związek z prowadzoną działalnością gospodarczą. Tego rodzaju interpretacja jest jednak nie do przyjęcia.

Należy bowiem dostrzegać różnicę pomiędzy zakresem pojęć „prowadzenie działalności gospodarczej”, a „prowadzenie przedsiębiorstwa”. W konsekwencji należy uznać, że czynności podejmowane przez podmiot gospodarczy wchodzą w zakres jego działalności gospodarczej, gdy pozostają w normalnym, funkcjonalnym związku z tą działalnością, w szczególności podejmowane są w celu realizacji zadań związanych z przedmiotem działalności tego podmiotu (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 1992 r., III CZP 64/92, OSNCP 1992, nr 12, poz. 225).

Szerszym co do zakresu jest pojęcie „prowadzenie przedsiębiorstwa” oraz „czynności pozostające w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa”. W obrębie tego pojęcia znajdują się m. in. czynności związane z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym. W takim związku z „prowadzeniem przedsiębiorstwa może ewentualnie pozostawać wykonywanie zadania polegającego na utrzymaniu w stanie gotowości bezczynnych linii produkcyjnych. Tego rodzaju czynności nie pozostają bowiem w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą, nie polegają na

uczestnictwie w obrocie gospodarczym, nie prowadzą do wytwarzania dóbr materialnych, a także nie przynoszą żadnego zysku. Nie wykazują zatem cech pozostających w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Wykładnia art. 118 k.c. w omawianym zakresie wymaga także – co podkreślił Sąd Najwyższy w przytoczonej uchwale – sięgnięcia do ratio legis uregulowania zawartego w tym przepisie. Wprowadzając krótszy, trzyletni termin przedawnienia dla roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej, ustawodawca uwzględnił wymagania prawidłowego funkcjonowania gospodarki rynkowej. W stosunkach między partnerami działalności gospodarczej, profesjonalistami, roszczenia powinny być realizowane sprawnie i szybko. Instrumentem „nakłaniającym” podmioty gospodarcze do takiego sprawnego działania jest krótki, trzyletni termin przedawnienia. Jego zastosowanie wymaga jednak w stosunkach między podmiotami istnienia partnerstwa w obrocie gospodarczym.

Dokonana w przytoczonej uchwale wykładnia art. 118 k.c. została potwierdzona w kolejnych orzeczeniach Sądu Najwyższego (por. wyroki Sąd Najwyższego: z dnia 1 października 1998 r., I CKN 288/98 i z dnia 26 listopada 1998 r., I CKU 108/98, niepubl. oraz uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2001 r., III CZP 63/01, OSNC 2002, nr 9, poz. 106). Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę kasacyjną podziela ten kierunek interpretacji art. 118 k.c. To oznacza, że dochodzone w sprawie roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia z tytułu wpłat dokonanych na podstawie art. 14a ust. 3 ustawy o podatku o towarów i usług – wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego – nie jest roszczeniem związanym z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Mając na względzie różnicę pomiędzy zakresem pojęć „prowadzenie działalności gospodarczej”, a „prowadzenie przedsiębiorstwa”, należało uznać, że dochodzone roszczenie nie jest związane z prowadzeniem działalności gospodarczej przez powódkę w rozumieniu art. 118 k.c. Czynność polegająca na dokonywaniu wpłat na podstawie art. 14a ust. 3 ustawy o podatku od towarów i usług nie była podejmowana w celu realizacji zadań związanych z przedmiotem działalności gospodarczej powódki. Wiązała się ona natomiast z prowadzeniem przedsiębiorstwa jako zakładu pracy chronionej. Dokonywanie wpłat na podstawie art. 14a ust. 3 ustawy o podatku od towarów i usług nie stanowiło czynności pozostającej w związku z prowadzoną przez powódkę działalnością gospodarczą, polegającej na uczestnictwie w obrocie gospodarczym, prowadzącej do wytwarzania dóbr materialnych. Nie wykazuje zatem cech działań

pozostających w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej. W konsekwencji roszczenie, powstałe na skutek odpadnięcia podstawy prawnej dokonywania wspomnianych wpłat na rzecz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, nie ma charakteru roszczenia związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej w rozumieniu art. 118 k.c.

Również przedmiotowe i podmiotowe uzasadnienie ratio legis art. 118 k.c. przemawia przeciwko uznaniu dochodzonego roszczenia za związane z prowadzeniem działalności gospodarczej. Trudno bowiem mówić, aby stosunki między powódką a Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w zakresie dokonywania wpłat na podstawie art. 14a ust. 3 ustawy o podatku od towarów i usług miały charakter partnerstwa w obrocie gospodarczym, wymagającego ze względu na profesjonalny charakter wierzyciela i potrzeby obrotu gospodarczego krótkiego, trzyletniego terminu przedawnienia.

Należy podzielić wyrażany w piśmiennictwie pogląd, że wykładnia uwzględniająca ratio legis unormowania zawartego w art. 118 *in fine* k.c. przemawia za przyjęciem, iż roszczenie związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, to roszczenie, które ściśle wiąże się z umowami zawieranymi przez przedsiębiorców. Chodzi tu zarówno o umowy, które są zawierane w ramach podstawowej działalności przedsiębiorcy, jak i o umowy, które pośrednio tej działalności służą (np. umowy ubezpieczenia). Związane z prowadzeniem działalności gospodarczej mogą być nie tylko roszczenia kontraktowe, ale również roszczenia deliktowe oraz z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, pod warunkiem, że pozostają w bezpośrednim związku przyczynowym ze wskazanymi wyżej umowami. Przepisowi art. 118 *in fine* k.c. nie podlega natomiast przysługujące przedsiębiorcy np. roszczenie z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, jeżeli powstało – tak jak w okolicznościach niniejszej sprawy – poza relacjami kontraktowymi przedsiębiorcy.

Z przedstawionych powodów zarzut naruszenia art. 118 k.c. należało uznać za uzasadniony. Nie ma potrzeby ustosunkowywania się do pozostałych zarzutów skargi kasacyjnej. Jest tak nie tylko dlatego, że już skuteczny zarzut naruszenia art. 118 k.c. przesądza o uwzględnieniu skargi, ale także z tego powodu, że pozostałe zarzuty w zasadzie miałyby znaczenie w sytuacji, w której zarzut naruszenia art. 118 k.c. okazałby się nieuzasadniony.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji wyroku (art. 398¹⁵ § 1 oraz 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.).